

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERDAMUM NO 36 • JUNI 2023

KRONIEK

IN DIT NUMMER
Architectuur De Roos & Overijnder
Muurschildering Blaak 10
Stofwolken in de Gaffelstraat

Van de maan af gezien zijn we allen even groot

In 1855 wordt
Eduard Douwes Dekker
benoemd tot assistent-resident
van Lebak, een hoge positie.
Al snel blijkt de baan helemaal
niets voor hem. Douwes Dekker
krijgt te maken met de corrupte
regent Karta Nata Negara,
die enorm misbruik maakt
van het Indische volk. Tot zijn
ongeloof grijpt de overheid niet
in. Douwes Dekker doet een
verzoek voor eervol ontslag,
wat wordt afgewezen. Hij wil
en kan niet voor de overheid
blijven werken. Hij blijft nog
een tijdje in Nederlands-Indië,
op zoek naar werk buiten het
ambtenarenwereldje. Wanneer
die zoektocht onsuccesvol blijkt,
keert hij gedesillusioneerd
terug naar Europa.

Muurschildering met
Douwes Dekker in de
Van Oldenbarneveltstraat

Foto: Judith van Gilst

KRONIEK NO. 36
JUNI 2023

COLOFON

De Kroniek is het magazine
van het Historisch Genootschap
Rotterdam en verschijnt drie
keer per jaar. Leden van het Historisch
Genootschap krijgen de Kroniek
gratis thuisgestuurd.

Redactie:

Judith van Gilst, Frans Meijer &
Jeanette Bronts
hgrotterdam@gmail.com

Secretariaat Rotterdam:

Postbus 23538
3001KM Rotterdam
Bank NL07INGB0000077300
rotterdam@rotterdam.nl
www.rotterdam.nl

Medewerkers aan dit nummer:

Roswitha Abraham, Peggy Bouva,
Jan van den Noort, Gert Oostindie,
Siebe Thissen

Vormgeving:

Inge Croes-Kwee, Manifesta idee
en ontwerp, Rotterdam

Druk:

Printvisie, Rotterdam

Foto's omslag voorzijde: Bezoek
prinses Wilhelmina aan margarine-
fabriek Van den Bergh, september
1899. Unilever Archives /
Eric Scholten

De redactie heeft geprobeerd alle
rechthebbenden van beeldmateriaal
te achterhalen. Degenen die deson-
danks menen rechten op foto's te
doen gelden, wordt verzocht contact
op te nemen met de redactie.

Kopij voor de Kroniek 2023
nummer 37 moet uiterlijk
15 augustus 2023 binnen
zijn bij de redactie.

> ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTTERDAMUM NOG NIET?

Ga naar [rotterdamum.nl/
nieuwsbrief](https://rotterdamum.nl/nieuwsbrief) en meld u aan.
Volg Rotterdamum op Instagram,
Facebook en Twitter

REKENSCHAP

Een prachtig persoonlijk eerbetoon aan Frank Koulen aan wie het boek is opgedragen. In 'Rekenschap' voert Gert Oostindie een innerlijke dialoog met zichzelf en alle andere sceptici over ons gezamenlijk slavernijverleden. Hij reflecteert op de manier waarop hij er in het verleden naar keek en beschrijft helder hoe hij tot nieuwe inzichten is gekomen. Verbinden speelt een belangrijke rol in de verwerking van de gezamenlijke geschiedenis. De doorwerking van het slavernijverleden krijgt een plek doordat Oostindie zijn rol als historicus kritisch doorlicht.

In een vogelvlucht neemt hij ons mee door de koloniale geschiedenis van Nederland. Worstelt hij met de vraagstukken als hoe wij de archiefstukken kunnen dan wel willen interpreteren.

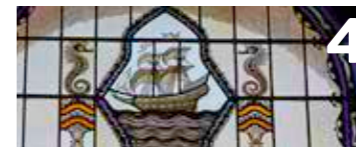
Reflecteert hij op het Nederlands handelen. Bespreekt hij het eenzijdig perspectief in de beeldvorming vanuit het oogpunt van de witte mens. Hij roept op tot nieuwe beelden. Bespreekt ook de gevoeligheden van een rechtvaardige blik op het verleden met betrekking tot de slavernijverleden en de Holocaust. Enerzijds verschil ik in vele opzichten van mening met de visie van Gert Oostindie. Hij tracht te laveren en doet zijn best om zijn blinde vlekken zichtbaar te maken. Anderzijds dwingt hij respect af met zijn pleidooi om ons rekenschap te geven van racistisch taalgebruik en kwetsende woorden en zijn inzet om dit te veranderen.

Ik heb waardering voor het proces waar Gert Oostindie de lezer in meeneemt en ben blij met zijn erkenning naar allen die zich inzetten voor verbinding. Zijn boek 'Rekenschap' levert wat mij betreft een bijdrage naar een stap voorwaarts.

Peggy Bouva

werkte in 2020 mee aan de podcast 'De Plantage van onze voorouders'

IN DIT NUMMER O.A.

4

**HET ROTTERDAMSE
ARCHITECTENBUREAU DE ROOS &
OVEREIJNDER**
ONTWERPER VAN HET 'OOMSPAND'

15

REKENSCHAP
HET KOLONIALE EN SLAVERNIJ-
VERLEDEN VAN NEDERLAND

20

**DOOPSGEZINDE KERK WORDT
MUZIEKWERF**

24

STOFWOLKEN IN DE GAFFELSTRAAT

HET ROTTERDAMSE ARCHITECTENBUREAU DE ROOS & OVEREIJNDER

ONTWERPER VAN HET 'OOMSPAND', EEN JUWEL
VAN EEN RIJKSMONUMENT AAN DE MAASKADE

DOOR HAN TIMMER

Elk jaar is het voor veel bezoekers één van de hoogtepunten van de Open Monumentendagen: het prachtige kantoorpand van Ooms Makelaars aan de Maaskade 113 op het Noorder-eiland. Met zijn natuurstenen gevel, steile leien dak en ferme schoorstenen heeft het een opvallend silhouet, ook goed herkenbaar vanaf de overkant van de rivier. Een Venetiaans palazzo aan het Canal Grande van Rotterdam. Wie het gebouw binnengaat ontdekt de volledige pracht van het 'Ooms-pand', zoals het gebouw meestal wordt genoemd. In de intieme, maar overdonderende hal blinkt het marmer de bezoeker in warme kleuren tegemoet, verlicht door een glas-in-loodkoepel en elegante koperen verlichtingsarmaturen. Het gebouw is een echt 'Gesamtkunstwerk', in 1913 ontworpen door het Rotterdamse architectenbureau De Roos & Overeijnder voor W. van Driel's Stoomboot- en Transportondernemingen. Ooms Makelaars redde het pand in 1979 van de sloop en ontving in 2016 het Monumentenschildje van Rotterdam voor de voorbeeldige restauratie. Sinds 2000 is het een rijksmonument.

W. VAN DRIEL'S STOOMBOOT- EN TRANSPORTONDERNEMINGEN

Het gebouw werd in 1915 in gebruik genomen als hoofdkantoor van W. van Driel's Stoomboot- en Transportondernemingen. De oprichter van het bedrijf, Willem van Driel, was een schoolvoorbeeld van een selfmade man die het tot havenbaron had gebracht. Hij was in 1845 geboren in Opijnen aan de Waal, was matroos op een sleepboot geweest en had uiteindelijk zijn eigen rederij gesticht. Met hard werken wist hij zijn bedrijf uit te bouwen tot de grootste Nederlandse transporteur op de Rijn. Toen Willem in 1911 overleed was een derde van de Rijnvaart naar Duitsland in handen van zijn rederij, die ook een kantoor in Duisburg had. Na zijn overlijden – Willem heeft het nieuwe kantoorgebouw dus nooit gezien – kwam de leiding in handen van twee van zijn vijf zonen, Anthonie en Willem jr. De zaken bleven voorspoedig gaan en het bestaande kantoor aan de Maaskade 20 voldeed uiteindelijk niet meer. In de notulen van de algemene vergadering van aandeelhouders van juni 1913 (bewaard in het Stadsarchief) staat te lezen: "Hierina is een voorstel van den voorzitter aan de orde, dat behelst om met het oog op de steeds toenemende uitbreiding van zaken van de naamlooze

vennootschap, naar een grooter kantoorgebouw om te zien of te doen bouwen. Aangezien het met het oog op de Rijnzaken niet wenschelijk zoude zijn het Noorder-eiland te verlaten, wenschte de voorzitter de aandacht te vestigen op het open stuk grond aan de West-Maaskade toebehorend aan de heeren Gebroeders v. Rossem. Met algemeene stemmen wordt besloten en de directie gemachtigd dit stuk grond zoo voordeelig mogelijk aan te koopen en hierop een nieuw kantoorgebouw te doen verrijzen." Op 1 september 1913 kocht de rederij het dubbele perceel, een van de laatste lege stukken grond aan de Maaskade, van de destijds bekende

◀ Ooms-pand, glas-in-lood venster foto Paul Nieuwenhuizen

➤ Detail trap-penhuis foto Paul Nieuwenhuizen

◀ Willem van Driel (in: N.V. W. van Driels's Stoomboot- en Transport-ondernemingen Rotterdam 1888-1913)

Rotterdamse koffie- en tabakshandelaren Gebr. Van Rossem, die het waarschijnlijk als belegging in bezit hadden. Een kantoor op de kade aan de Nieuwe Maas, met de eigen vloot voor de deur en zicht op de concurrentie, vond men essentieel. De opdracht voor de nieuwbouw ging naar het architectenbureau van Herman de Roos en Willem Overijnder. De Van Driels kenden hen vanuit voetbalclub Sparta, waarvan zij lid waren. Het architectenbureau bouwde op dat moment 'Het Kasteel', het nieuwe stadion van de club, waarvan Marius Overijnder, de oudere broer van architect Willem, voorzitter was. De broers Van Driel behoorden tot een groep ondernemers en notabelen die de stadionbouw met een genereuze lening aan Sparta ondersteunden. Ook deden de Van Driels zaken met de cargadoorsfirma Van Uden, waarvoor dezelfde architecten zo'n tien jaar eerder het kantoorgebouw aan de Veerhaven hadden ontworpen. Voor de nieuwbouw aan de Maaskade kregen De Roos en Overijnder carte blanche van de Van Driels, zo lijkt het. Geld speelde geen rol. De bouwvergunning kwam af op 19 december 1913 en het prestigieuze hoofdkantoor werd eind 1915 in gebruik genomen. Zonder festiviteiten, zonder krantenberichten, men ging gewoon aan het werk.

HET GEBOUW: EXTERIEUR EN INTERIEUR

Zoals gebruikelijk bij een representatief kantoorpand uit die tijd is de gevel geheel in natuursteen opgetrokken. Het basement is van Odenwalder graniet en dit robuuste materiaal omlijst ook de ingangspartij. Verder is de gevel bekleed met kalksteen, een materiaal dat gemakkelijk te bewerken is. Boven de ingang bevindt zich een sculptuur met een scheepsboeg en een ramskop, een verwijzing naar het mythische schip van de Argonauten. De hoofdverdieping, de beletage, heeft een bordes en een arcade met boogvormige vensters met daarboven een filigranen decoratie in een Venetiaans en oosters aandoende stijl. De gehele gevel is rijk geornamenteerd. Alle decoraties verwijzen naar de zee, de scheepvaart en de handel. Zeepaardjes, vissen en zeeslangen sieren de consoles van het bordes, terwijl de twee grote vlaggenmasten worden gedragen door enorme zeemonsters. De omlijstingen van de vensters van de bovenverdieping eindigen in vissenkoppen. Het bordes is opgesierd met verschillende stadswapens, waaronder dat van Rotterdam. Het gebouw is twee keer zo breed als de aangrenzende woonhuizen en steekt met zijn firmanaam op het hoge dak nog steeds hoog uit boven de omliggende bebouwing uit.

Men gaat het gebouw binnen door de originele draaideur, geleverd door de firma P. Cruyff & Zn. uit

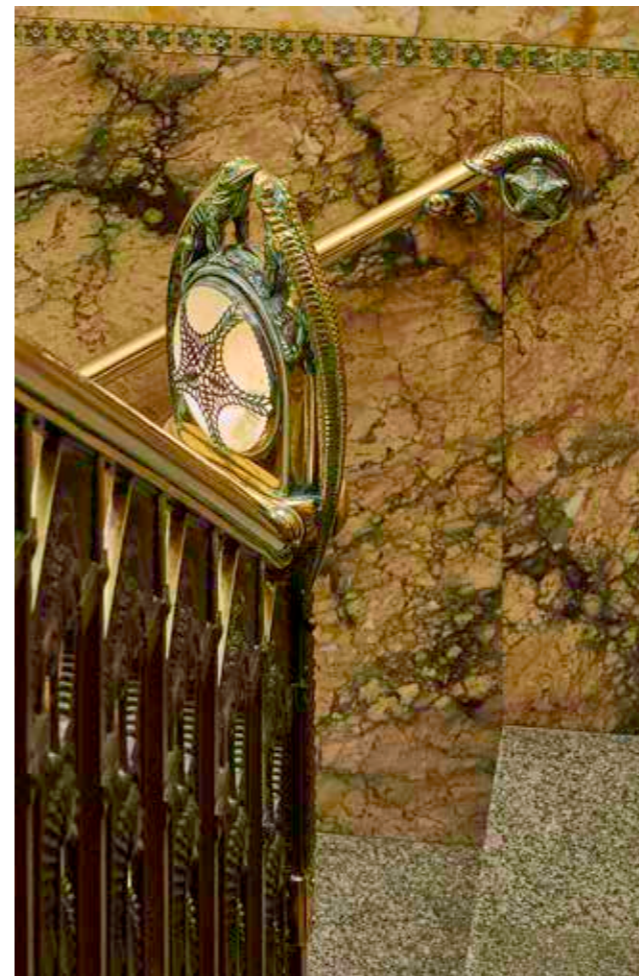
^ Oomspand, glas-in-lood koepel foto Paul Nieuwenhuizen

> Het Kasteel van Sparta, 1913-1916 foto collectie Han Timmer

> Kantoorgebouw Van Uden, Veerhaven, 1904-1916 foto Reinoud Boter/MoNed

< Oomspand, details trap foto's Paul Nieuwenhuizen

Amsterdam. Daarachter opent zich het hart van het gebouw: de relatief kleine, maar zo monumentale hal. Een feest voor het oog. De wanden zijn geheel bekleed met 'Giallo di Siena', een destijds in Nederland nauwelijks toegepaste marmersoort. Daglicht valt binnen door een lichtkoepel uit glas-in-lood met afbeeldingen uit de dierenriem, gemaakt door het ook toen al befaamde Atelier Bogtman uit Haarlem. De fijn gemodelleerde koperen trapleuningen hebben ingebouwde verlichtingselementen in de vorm van zeesterren, met daarboven kameleons. Het hekwerk van de granieten trap bestaan uit ritmisch gekoppelde bronzen zeepaardjes, terwijl nauwelijks zichtbare bronzen krabbetjes de leuning aan de muurzijde ondersteunen. Langs de wand lopen banden van sterretjes. Al het koper- en bronswerk is afkomstig van de Schiedamse firma P.G. Duchateau & Zn., ook de koperen fontein in de hal en de omhullingen van de centrale verwarming.

De oorspronkelijke directiekamer op de begane grond, die nog de originele houten betimmering heeft, zitten glas-in-loodramen met de stadswapens van Rotterdam, Duisburg en Opijnen. Op de beletage, die ooit één grote ruimte was, verbeeldt het glas-in-lood de vier windrichtingen en de Rijnvaart.

Het ontwerp is een karakteristiek representatief en zeer rijk gedecoreerd kantoorpand, met een kleine twist. Architecten De Roos en Overijnder grepen

voor het gevelontwerp namelijk terug op het een jaar eerder door hen ingediende prijsvraagontwerp voor het stadhuis van Rotterdam, dat ze maakten in samenwerking met hun oud-studiegenoot Albert Otten. Of om precies te zijn: zij grepen terug op de helft van dat ontwerp. Bij de transformatie van dat ontwerp, dat een lange Venetiaanse loggia en een grote bronzen deur omvatte, werden de verhoudingen natuurlijk aangepast. Zo is het bordes van het 'Oomspand' geen echt bordes, men kan er niet over heen en weer lopen. Maar met enige fantasie kan men in het kantoorpand ook wel een raadhuis zien, van een kleine stad weliswaar.

Nog tijdens de bouw van het kantoorpand brak de Eerste Wereldoorlog uit, die ingrijpende gevolgen voor de Nederlandse economie had. Zo viel de Rijnvaart vrijwel geheel stil, wat Van Driel bijna de kop kostte. Men probeerde over te schakelen op de zeevaart. Na de oorlog, toen de Rijnvaart zich herstelde, bleek de concurrentie groot. De veel te ambitieuze aankoop van twee scheepswerven in Papendrecht bracht de rederij verder in financiële

➤ **Advertentie vestiging bureau, Rotterdam-sch Nieuwsblad, 5 mei 1896**

➤ **Herenhuizen Avenue Concordia 90-96, hoek Slotstraat, 1897**
foto Paul Nieuwenhuizen

▼ **Prijsvraagontwerp stadhuis, 1913 (SAR XII 34.01-43)**

GEVESTIGD:
DE ROOS & OVEREIJNDER,
Architecten en Timmerlieden, 0460 20
Oostzeedijk 229, hoek Schoutenstraat.

problemen. W. van Driel's Stoomboot- en Transportondernemingen verkocht het gebouw in 1927 aan havenbaron Frans Swarttouw en huurde een kleiner pand iets verderop, op Maaskade 127. Uiteindelijk kwam Maaskade 113 in 1979 in handen van Ooms Makelaars.

ARCHITECTENBUREAU DE ROOS & OVEREIJNDER

Wie waren De Roos en Overijnder en welke gebouwen hebben zij nog meer ontworpen in Rotterdam? Herman de Roos (1875-1942) en Willem Overijnder (1875-1941) voerden tussen 1895 en 1942 een architectenbureau dat als een van de grootste en bekendste van Rotterdam gold. Ze bouwden representatieve kantoorgebouwen voor havenbaronnen, herenhuizen voor gegoede burgers, tuindorpen voor arbeiders en schoolgebouwen voor de jeugd. In Rotterdam staat nog steeds een aantal beeldbepalende gebouwen van hun hand, waaronder verschillende beschermde monumenten.

Herman de Roos en Willem Overijnder leerden elkaar kennen tijdens de opleiding tot architect aan de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen in Rotterdam, waar ze klas-

genoten waren. Op de academie kregen ze naast gedegen les in de bouwpraktijk ook ontwerpleer en architectuurhistorisch onderwijs van hoofddocent Henri Evers (de latere architect van het Rotterdamse stadhuis).

Na hun afstuderen in 1895 richtten ze meteen samen een architectenbureau op. "Het was dus 'n piepjong architectenbureau. Zoo jong zelfs, dat we den eersten tijd beiden onder handlichting moesten teekenen. We waren nog geen een en twintig jaar, zoodat de kantonrechter en de notaris er aan te pas moesten komen," vertelde Overijnder later in een kranteninterview ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag. Op 1 mei 1896 vestigden ze zich op Oostzeedijk Beneden 229, net buiten de voormalige Oostpoort. De zaken liepen direct goed en de rolverdeling binnen het bureau lag meteen vast, aldus Overijnder in hetzelfde interview: "Van het begin af hadden we ieder ons eigen terrein. De Roos verzorgde vooral den zakelijken kant van onze projecten, ik meer de aesthetische zijde." Overijnder trad als ontwerper het meest naar buiten en werd het gezicht van het bureau, terwijl De Roos achter de schermen de besprekingen met opdrachtgevers en aannemers voerde en regelmatig zelf de steigers opging om de voortgang

▲ **Architectenbureau De Roos & Overijnder met leerlingen, 1905. De Roos is de tweede persoon van links, Overijnder de staande figuur rechts.** foto Privé-archief Lizet Kruyff

◀ De Dreef in Tuindorp Vreewijk met de bebouwing van De Roos & Overeijnder rond 1920 foto HNI TENT 0106/0111

▲ De Brink kort na oplevering in 1916, met rechts het Zuider Volkshuis foto A. Schaller, SAR

➤ Het Zuider Volkshuis, thans Huis van de Wijk De Brink foto Han Timmer

ervaren tuindorpenbouwers werden De Roos en Overeijnder in hun eigen stad in 1913 door K.P. van de Mandele gevraagd de helft van Tuindorp Vreewijk te ontwerpen. De bebouwing aan de Brink, met het Zuider Volkshuis, en het gedeelte ten oosten van de Lede werd in die jaren door De Roos en Overeijnder ontworpen. Veel van die woningen zijn in de jaren tachtig onherkenbaar gerenoveerd, maar de Museumwoning Vreewijk op Lede 40 is nog in originele staat. De andere helft van Vreewijk werd ontworpen door Granpré Molière, terwijl het stratenplan van Berlage was. Later bouwden De Roos & Overeijnder ook hotel-restaurant Het Witte Paard in Vreewijk.

Binnen de Rotterdamse haven- en industriector hadden De Roos en Overeijnder, die in 1912 met het bureau verhuisden naar de Nieuwe Haven 115, eveneens goede contacten. Naast de representatieve kantoorpanden voor onder anderen

↔ Rotterdamsch Lyceum, Pieter de Hoochstraat, 1927-1929 foto Wattjes/Ten Bosch 1940

➤ Zwemhal Van Maanenbad (Sportfondsenbad) foto Han Timmer

➤ Mathenesserhof, 1926 foto Han Timmer

Van Driel en Van Uden bouwden ze in opdracht van D.G. van Beuningen jarenlang alle utilitaire bouwwerken voor scheepswerf P. Smit Jr. In 1919 vroeg de American Petroleum Company de architecten haar nieuwe hoofdkantoor te ontwerpen. Dat grote, monumentale gebouw, later bekend als Esso-gebouw en tegenwoordig als Rode Olifant, kwam niet in Rotterdam maar aan het Malieveld in Den Haag te staan. Het is het 'magnum opus' van De Roos & Overeijnder, uitgevoerd in een expressieve baksteenarchitectuur met een rijk gedecoreerd interieur in art-decostijl. Een bekend verdwenen gebouw was de Sociëteit 'Eendragt maakt Magt' aan de Oudedijk, ontworpen samen met architect en raadslid Jan Verheul Dzn. De architecten waren vanzelfsprekend lid van de sociëteit, dat een belangrijk netwerk voor het verkrijgen van opdrachten was. Overeijnder was ook sportief, hij had gevoetbald, speelde cricket en gold als een van beste bijlarters van Rotterdam. De Roos was ook buiten het bureauwerk steeds betrokken bij de volkswoningbouw en was jarenlang lid van de Nationale Woningraad.

Andere bekende, nog bestaande gebouwen in Rotterdam van De Roos & Overeijnder zijn het Van Maanenbad (1937), dat oorspronkelijk een dak had dat kon worden opengeschoven, het Rotterdamsch Lyceum (1927), dat later een verbouwing onderging die het krachtige beeld aantastte en de Mathenesserhof (1926). Ook de Kralingsche School, de voormalige Technische School aan de Beukelsdijk en de voormalige Westerschool aan de Rauwenhoffstraat werden door De Roos & Overeijnder ontworpen. Als bekend Rotterdams bureau werden ze ook uitgenodigd voor de prestigieuze prijsvragen voor het stad-

◀ Kantoorgebouw Petrolea, thans de Rode Olifant, 1919-1924 foto Han Timmer

➤ Sociëteit Eendragt maakt Magt, Oudedijk, 1903, gesloopt in 1977 foto G.J. Dukker, RCE

huis (1912), de beurs (1926) en de Bijenkorf (1928), maar hun ontwerpen werden niet bekroond. Willem Overeijnder verhuisde in 1937 naar Velp, waar hij in 1941 overleed. Zijn zoon Aad was ook architect in Rotterdam en werkte met verschillende compagnons. Herman de Roos zette het bureau voort en maakte de verwoesting van de stad in mei 1940 mee. Hij werkte mee aan schadetaxaties en leverde met het ontwerp voor het pakhuis annex kantoorgebouw van IJzerhandel A. Helders & Zonen aan de Coolhaven (nu studentenhuysvesting) nog een bijdrage aan de wederopbouw. Hij overleed in 1942, waarmee er na ruim een halve eeuw een einde aan het bureau kwam. In totaal zijn er zo'n 180 ontwerpen van het bureau bekend. De Roos en Overeijnder kunnen worden getypeerd als trendvolgers met een eigen handschrift, zoals de meeste architecten. Ze waren geen vernieuwers. In hun halve eeuw ontwerppraktijk komt een breed scala aan architectuurstijlen voor, bijna altijd uitgevoerd in de traditionele baksteen, soms in combinatie met natuursteen en vaak met beton als modern, maar onzichtbaar constructiemateriaal. Ze bouwden voor een Rotterdamse elite een aantal nog steeds gezichtsbepalende gebouwen, terwijl hun landelijke betekenis in hun bijdrage aan de volkswoningbouw ligt.

Han Timmer publiceerde in 2022 bij Uitgeverij Verloren in de BONAS-reeks de monografie 'De Roos & Overeijnder 1895-1942. Een Rotterdams architectenbureau: bouwen voor havenbaronnen en arbeiders' Zie ook Roterodamum Café op pagina 34.

In 2023 is het 150 jaar geleden dat Nederland de slavernij afschafte. Het boek 'Het koloniale verleden van Rotterdam', uitgegeven onder redactie van Gert Oostindie, vertelt over de koloniale geschiedenis van Rotterdam en de gevolgen daarvan voor de stad van vandaag. Rotterdam is een diverse stad. Er wonen mensen met verschillende achtergronden, leefwijzen en overtuigingen. Daar zijn we trots op. Maar de stad van nu staat niet los van haar geschiedenis. Het koloniale en slavernijverleden gaat ons allemaal aan. Dat geldt ook in Rotterdam, waar de sporen van deze geschiedenis nog steeds te zien zijn in straatnamen of standbeelden en in haar bewoners. Eind mei verscheen 'Rekenschap', het nieuwe boek van Gert Oostindie. Op basis van zijn eigen betrokkenheid en publicaties in de afgelopen veertig jaar, maakt Oostindie de balans op. Hij geeft duiding bij de beladen geschiedenis en de vaak even heftige als verwarrende discussies.

Gert Oostindie is emeritus hoogleraar koloniale en postkoloniale geschiedenis aan de Universiteit Leiden en was directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV-KNAW). Oostindie leidt thans het onderzoek naar het koloniale verleden van de koninklijke familie, dat in 2026 wordt voltooid.

REKENSCHAP

HET KOLONIALE EN SLAVERNIJVERLEDEN VAN NEDERLAND

DOOR GERT OOSTINDIE

Waarom juist nu die herontdekking? Wat betekenen excuses? Wat kunnen we verwachten van 'herstel'? Wie vraagt daar eigenlijk om? Is er een goede manier om rekenschap af te leggen over het koloniale en slavernijverleden en zijn 'we' hiermee op de goede weg?

Vakkundig loodst Gert Oostindie ons in zijn nieuwste boek door de storm aan debatten die gevoerd worden over het koloniale en slavernijverleden van Nederland, en schetst hoe we over onze schaduw heen kunnen stappen – op weg naar echt herstel. Voor deze uitgave van de Kroniek gaf hij toestemming om een aantal fragmenten uit 'Rekenschap' te publiceren.

ENKELE FRAGMENTEN UIT REKENSCHAP. SLAVERNIJ, VERZET, AFSCHAFFING

pag. 41,42

De slavernijgeschiedenis is doordeesemd van racisme. De slavernij ontstond echter niet uit rasenwaan, maar uit een ongegeneerde zucht naar rijkdom. Daarvoor moest alles wijken en werden racistische rechtvaardigingen gevonden. Slavernij impliceert willekeur, onmenselijkheid, wreedheid. Dat betekent niet dat alle slavenhouders en hun trawanten sadisten waren, belust op mishandeling en het bloed van hun slaafgemaakten. Alles draaide om het geld dat zij over de ruggen van hun slachtoffers hoopten te verdienen. Lukte dat? Daarover is

het historiografische debat niet beslecht. Er is geen enkele twijfel dat er grote individuele fortuinen zijn gemaakt, maar de macro-economische balans is minder duidelijk. Recent onderzoek bevestigt dat de opbrengsten aan sterke schommelingen onderhevig waren. De WIC ging tweemaal failliet, investeringen in de trans-Atlantische slavenhandel en in Surinaamse plantages leverden zeer wisselvallige resultaten op. Anderzijds is ook duidelijker geworden hoezeer de economische ontwikkeling van steden als Amsterdam en Rotterdam en de provincie Zeeland met die slavernij was verbonden.

◀ Dirk Valkenburg (ca 1707); meestal aangeduid als 'De slavendans'. Beeld van de Surinaamse plantage Palmeneribo. Bezit van het Statens Museum for Kunst in Kopenhagen.

▶ Op 19 december 2022 bood Mark Rutte tijdens een bijeenkomst in het Nationaal Archief in Den Haag zijn excuses namens de Nederlandse staat aan voor het slavernijverleden.

‘Alleenlijk zal ik hier aanmerken, dat ‘er vele bedryven plaats hebben, welke ongeoorloofd zouden schynen, indien ‘er geen byzonder voordeel in te vinden was’

Slaaf en slavin op de suikerakker. (Foto: Universiteitsbibliotheek Amsterdam.)

Het doel van slavenhandel en slavernij was zoveel mogelijk geld verdienen, ten koste van slaafge-maakten. De nog niet bevredigend beantwoorde vraag of dat lukte, dus de vraag naar de winstgevendheid, is van belang voor debatten waarin herstelbetalingen worden geëist. Maar als we denken in termen van moraliteit, dan doet die kwestie er niet toe. Waar het om gaat, is dat de Nederlandse elite geen scrupules had in haar streven zoveel mogelijk geld te verwerven via deze slavenhandel en slavernij, en dat racistische argumenten daarbij dienden om Afrikanen en hun afstammelingen aan te doen wat als onaanvaardbaar gold voor Europeanen onderling.

Natuurlijk knaagde het wel eens, het besef dat mensenhandel toch wezenlijk anders was dan andere handel. Een enkele intellectueel bekritiseerde de slavenhandel en slavernij, op christelijke of humanitaire gronden. Dat maakte echter lang weinig indruk. Zelden is de rechtvaardiging cynischer verwoord dan door scheepsdokter D.H. Gallandat, in de proloog van zijn *Noodige onderrichtingen voor de slavenhandelaaren* (1769): ‘Alleenlijk zal ik hier aanmerken, dat ‘er vele bedryven plaats hebben, welke ongeoorloofd zouden schynen, indien ‘er geen byzonder voordeel in te vinden was. Getuige zy hier van de *Slavenhandel*, dien men alleen al door het voordeel, ‘t welke dezelve aan de kooplieden toebrenghet, van onwettigheid kan vryspreken.’ Stuitend: de beoogde winsten waren voldoende om elke morele bedenking terzijde te schuiven. En zo was het inderdaad gegaan. Twee volle eeuwen van slavenhandel en slavernij, gevolgd door meer dan een halve eeuw waarin de slavenhandel dan wel was afgeschaft, maar het gebruik van slavernij

in de Nederlandse Cariben werd voortgezet. Waarom slavenarbeid op de plantages? Omdat niemand dit zware werk vrijwillig wilde doen. Waarom dan Afrikanen? Omdat Europeanen niet gedwongen konden worden en er te weinig inheemsen waren en zij bovendien als ongeschikt golden. En in West-Afrika was een aanbod te organiseren en het lag dichterbij dan Oost-Afrika en Azië, dus dat was het meest efficiënt.

Racisme bood de rechtvaardiging om juist Afrikanen in zetten. Als zij al als mensen werden be-

^ J. Herlein, *Beschryvinge van de Volk-plantinge Suriname* (1718).

v Slavernij-monument Rotterdam. foto Judith van Gilst

Op 30 juni, de avond voorafgaand aan de Ketj Kotj viering van 1 juli, vindt een plechtige herdenkingsbijeenkomst plaats bij het Rotterdamse slavernijmonument.

schouwd, dan toch op zijn best als minderwaardige mensen – goddeloos en bijgelovig, te lui om zonder dreiging van de zweep te werken, onbetrouwbaar en gewelddadig, wellustig en promiscue, dom en nauwelijks in staat om nieuwe kennis en inzichten te verwerven. En als die Afrikanen en hun nakomelingen dan een inferieure soort waren, zo was de redenering, dan kon je ze benaderen zoals je ook beesten behandelde, als vrijwel willeloos en slechts met harde hand te leiden. Allemaal opportunistische argumenten, maar tot ver in de negentiende eeuw breed gedeeld, in de slavenkolonies en hun ‘moederlanden’. En dat liet een erfenis na.

Pag 57,58,59

Waar slavernij is, is slavenverzet, waar kolonialisme is, is antikolonialisme. Verzet tegen kolonialisme en slavernij, of althans tegen de uitwassen ervan, was er van meet af aan óók in de koloniale staten van Europa. Er waren altijd tegenstemmen. Stemmen die riepen dat de gekoloniseerde of tot slaaf gemaakte onderdanen toch mensen waren, stemmen die de rechtmatigheid van het kolonialisme in

^ Aankomst KNIL militairen en hun gezinnen voor het ‘tijdelijke verblijf’ in Nederland, 1951.

> 10 maart 2020. Koning Willem-Alexander schudt de Indonesische president de hand nadat hij namens de Nederlandse regering en zijn onderdanen excuses heeft aangeboden.

twijfel trokken. Of, minder verregaand, stemmen die stelden dat het kolonialisme ook de zegenigen van de westerse beschaving moest verbreiden. Uitbuiting alleen mocht niet het middel zijn, laat staan het doel.

Die kritische traditie gaat terug tot de begindagen van het Europese kolonialisme. De dominicanenpriester Bartolomé de las Casas was getuige van de kolonisatie van wat Spaans-Amerika is gaan heten en schreef in 1542 zijn *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* ('Uiterst beknopt verslag van de verwoesting van Indië'). Het boek was een felle aanklacht tegen de mishandeling van de inheemse bevolking van de zogeheten Nieuwe Wereld. Ongelukkigierwijs deed hij de suggestie dan maar liever Afrikanen tot slaaf te maken en die het zware werk in de 'Nieuwe Wereld' te laten verrichten. Daar waren de Spanjaarden en Portugezen toen al mee begonnen, en de Britten, Fransen, Nederlanders en Denen zouden dat voorbeeld gretig volgen.

De las Casas zou later veel spijt krijgen van zijn advies om dan maar Afrikanen in te zetten. Dat is in zekere zin een metafoor voor zoveel dat verkeerd liep in de koloniale geschiedenis, ook waar er wél goede bedoelingen waren. Een lange rij hervormers klaagde aan, pleitte voor betere behandeling van de koloniale onderdanen, voor afschaffing van de slavernij. Nederland was daarbij zeker geen gidsland, het tegendeel is beter te verdedigen. Maar toch waren er ook in ons land wel intellectuelen die zich verzetten tegen de excessen van het kolonialisme. Populair maakten zij zich hiermee niet, in hun eigen tijd werden zij gezien als nestbevuilers, lastpakken die afbreuk deden aan de vaderlandse reputatie en belangen.

'Ach, in die tijd was dat nog gewoon, je moet het verleden niet met hedendaagse normen bekijken.' Zulke tegenwerpingen worden veelvuldig gemaakt in debatten over slavernij en kolonialisme, zeker

Intellectuelen die zich verzetten tegen de excessen van het kolonialisme werden gezien als nestbevuilers, lastpakken die afbreuk deden aan de vaderlandse reputatie en belangen

^ In 2021 werd op de Rotterdamse Open Monumentendag aandacht besteed aan kolonialisme en slavernij aan de hand van een route langs gebouwen en plekken in de stad. Deze route staat in de Kroniek van september 2021 (no. 30). Altaar St. Mary's Church en Wereldmuseum. foto's Judith van Gilst

HET KOLONIALE EN SLAVERNIJ-VERLEDEN VAN ROTTERDAM

In oktober 2020 verschenen drie boeken over het Rotterdamse slavernijverleden. Het koloniale verleden van Rotterdam, onder redactie van Gert Oostindie, Rotterdam, een postkoloniale stad in beweging, onder redactie van Francio Guadeloupe, Paul van de Laar en Liane van der Linden, Rotterdam in slavernij, Alex van Stipriaan. Uitgeverij Boom Deze boeken kwamen tot stand nadat de gemeente Rotterdam het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) opdracht gaf diepgaand onderzoek te doen het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. Op 25 juni ontving Alex van Stipriaan tijdens de Dag van de Rotterdamse geschiedenis in de Laurenskerk de mr. Jacques Dutilhprijs voor zijn boek 'Rotterdam in Slavernij' uit handen van burgemeester Aboutaleb. Kijk voor meer informatie op roterodamum.nl

als het ook gaat over spijtbetuigingen, excuses, vormen van genoegdoening, herstel. Op zich is die waarschuwing niet onzinnig. Het verleden is zeker een ver land, met andere normen en waarden. Maar toch, ook in de tijd van kolonialisme en slavernij zelf, ook in de koloniale staten waren er altijd mensen die zeiden dat dit zo niet kon. Zij bleven nog lang de uitzonderingen. Maar hun aanklachten maken wel duidelijk dat er wel degelijk een veel kritischer besef kon leven. Die kritiek was ook in Nederland zelden gericht tegen het kolonialisme op zich, maar vooral tegen de ergste uitwassen ervan. Aanvankelijk betrof dat vooral slavenhandel en slavernij. Protesten daartegen waren er vanaf het begin, dus in de vroege zeventiende eeuw. Het argument was steevast dat het niet aanging om mensen met een andere huidskleur en cultuur te behandelen alsof zij minderwaardig waren, misschien niet eens echte mensen. Had God niet alle mensen gelijk geschapen? In de tijd van de Republiek bleven zulke protesten echter marginaal, zij vormden geen enkel beletsel voor de ontplooiing van een economisch stelsel gebaseerd op mensenhandel en slavernij.

Dat veranderde niet toen zich in de late achttiende eeuw in Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten een serieuze abolitionistische beweging ontwikkelde. Die beweging was geen eenheid, sommige abolitionisten waren geïnspireerd door het Verlichtingsdenken, andere meer door religieuze motieven, maar wat zij gemeen hadden was de overtuiging dat slavernij niet te verenigen was met de westerse moraliteit. Tijdens de Bataafse Revolutie werd even overwogen slavernij en misschien zelfs het hele koloniale stelsel af te schaffen – maar dat werd schielijk verworpen, economische argumenten wogen zwaarder.

En zo kwam pas in het midden van de negentiende eeuw eindelijk een kleine antislavernijbeweging van de grond. De onverenigbaarheid van slavernij met het christelijke geloof was het kernargument van deze 'afschaffers'. Maar de meeste abolitionisten dachten net als de voorstanders van de slavernij in paternalistische en niet zelden ronduit racistische gedachten over Afrikanen en hun nazaten in de Cariben. Toen de slavernij dan eindelijk werd afgeschaft, werd deze 'Emancipatie' voorgesteld als een geschenk van koning Willem III. In wezen had de koning zich evenmin als zijn voorgangers bekommerd om het welzijn van de slaafgemaakten en had hij aan de vooravond van de Emancipatie niet meer gedaan dan zijn handtekening zetten. Maar dat hele idee van een geschenk, een geschenk dat verplichtingen meebracht, werd in het vervolg van de geschiedenis zorgvuldig in stand gehouden door de koloniale autoriteiten, de kerken en het onderwijs. Het was een frame, medeontwikkeld door 'slavenvrienden' die toch niet echt geloofden dat die verre onderdanen het zonder strakke Nederlandse leiding zouden rooien. Dat was en bleef de beperking van vrijwel alle critici van het koloniale systeem.

Rekenschap
Gert Oostindie
Boom Uitgevers Amsterdam
Prijs € 22,90

DOOPSGEZINDE KERK WORDT MUZIEKWERF

DOOR ROSWITHA ABRAHAM

Grenzend aan het Haagseveer staat een markant kerkgebouw uit 1951 met bijbehorende consistorie. De meeste mensen komen erlangs zonder te weten dat het een kerk is. De plek aan het water doet vermoeden dat er een gemaal in verschuilt. Het kerkenensemble is door architect Gerrit Kuiper, lid van de Doopsgezinde gemeente, ontworpen tijdens de oorlogsjaren. De oude schuilkerk met een interieur in rococostijl uit 1775 was tijdens het bombardement in 1940 verloren gegaan. Slechts een koperen lezenaar werd teruggevonden in het puin en verwerkt in de nieuwe preekstoel.

▲ Lithografie interieur oude Doopsgezinde kerk door A. Zoethout 1940 met preekstoel en lezenaar.

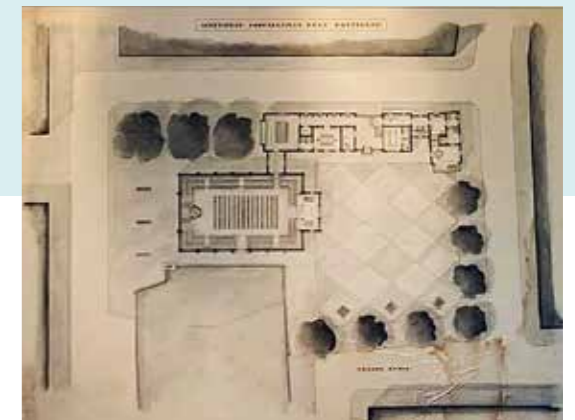
◀ Interieur oude Doopsgezinde Kerk. Stadsarchief Rotterdam

De Rotterdamse Doopsgezinde gemeente was een bloeiende gemeenschap en telde in die tijd rond duizend leden. De nieuwbouw werd voortvarend aangepakt. Er werd een prijsvraag uitgeschreven voor een locatie op het voormalige diergaardeterrein tegenover het Centraal Station. In 1948 maakten de winnaars van de prijsvraag, de architecten Simon van Woerden en Gerrit Kuiper een nieuw ontwerp voor de huidige locatie achter het Hofplein. Het voorstel van Kuiper werd gekozen en het ensemble is gerealiseerd tussen oktober 1950 en december 1951. Vlak voor kerst werd de nieuwe kerk in gebruik genomen¹.

◀ Prijsvraagtekening 1943 Doopsgezinde kerk aan het diergaardeterrein door G. Kuiper

▼ Prijsvraagtekening 1948 Doopsgezinde kerk aan het Haagseveer door G. Kuiper

De uitvoering was eenvoudiger en ingetogener dan de eerdere ontwerpen. Waar eerst een kerktoren zichtbaar was op de prijsvraagtekeningen en een overdekte passage zijn het later twee duidelijke volumes geworden met een verbindingsgang. De Doopsgezinden, die zich begin zestiende eeuw afsplitsten van de protestantse kerk, waren progressief, vredelievend en ingetogen. Tegenovergesteld aan de conservatieve stroming van de Amish in Noord-Amerika die zich ontwikkelde vanuit dezelfde Mennonieten². Tot 1570 werden doopsgezinden als 'kettters' gezien en vervolgd. Daarna werden zij gedoogd net als bijvoorbeeld Joden en katho-

▲ De bouw van de kerk van de Doopsgezinde Gemeente aan de Noordmolenwerf, gezien vanaf de Galerij. Rechts het hoofdbureau van Politie aan het Haagseveer 1951. Het Vrije Volk / De Persgroep. Stadsarchief Rotterdam

liken. Om die reden was de oude Doopsgezinde kerk, gelegen aan een binnenterrein van de Sint Laurensstraat, een echte schuilkerk. Onherkenbaar als kerkgebouw en niet zichtbaar vanaf de straat. Deze straat bevond zich parallel aan de Hoogstraat en liep van de Coolsingel langs de zuidgevel van de Laurenskerk. Het kerkgebouw uit 1951 nabij het Hofplein was goed zichtbaar van alle kanten in een massa van Wederopbouw-leegte, maar onherkenbaar als kerkgebouw. Naar binnen gericht zonder in kijik met een goddelijke lichtinval via hoge raampartijen. De vorm van het kerkgebouw of Vermaning zoals een Doopsgezinde kerk wel werd

⤴ Doopsgezinde Kerk 1954 F.H. van Dijk, Stadsarchief Rotterdam

⤴ Interieur Doopsgezinde kerk 1954

⤴ Voormalige directeurswoning Diergaarde terrein

genoemd was een knipoog naar de vroegere directeursvilla van de oude diergaarde waar architect Gerrit Kuiper was opgegroeid³.

Beide hebben een afgeknot schilddak en vijf naast elkaar gelegen hoge vensters. De kerk als beschermd huis waar de Doopsgezinden in het midden van de 16^e eeuw in het geheim bijeenkwamen. Binnen zaten de vrouwen veilig in het midden en de mannen eromheen. Deze traditie kwam terug in beide kerkgebouwen van 1775 en 1951 waarbij de kerkbanken langs de gevels een middenvak vormden voor stoelen. Traditie en vernieuwing gingen dus hand in hand en maakten de wederopbouwkerk tot een waardige architectonische geloofsuitdrukking. Het gebouw straalt een aantrekkelijke eenvoud uit met het betonskelet als expressieve vormgever.

Nu begint de kerk aan een nieuw hoofdstuk. Eind 2019 is het kerkgebouw verworven door Stichting Droom en Daad nadat de krimpende kerkgemeente er afstand van wilde doen. Het gebouwensemble leent zich uitstekend als nieuwe culturele plek voor Rotterdam. Er heeft altijd al muziek geklonken, niet alleen op zondagen. Veel mensen herinneren zich de doopvieringen, bruiloften, begrafenissen, repetities en concerten. Het Flentrop-orgel uit 1954, past zowel ruimtelijk als akoestisch perfect in de kerkzaal en wordt al jaren bespeeld door conservatoriumstudenten. De kerkgemeenschap wilde het gebruik door muziekgezelschappen behouden en zo ontstond het plan voor de Muziekwerf, een plek voor jonge muzikanten om samen muziek te maken.

⤴ Nieuwe hoofdentree Haagseveer, ontwerp Powerhouse Company, 2022

⤴ Interieur muziekzaal met orgel, ontwerp Powerhouse Company, 2022

Waardevolle elementen, zoals de betonstructuur in het plafond, de kroonluchters en de gebrandschilderde ramen blijven behouden in het ontwerp gemaakt door Powerhouse Company. Het gebouw krijgt een nieuw gezicht aan het Haagseveer en opent zich met een transparante hoofdentree richting de stad. Het gebouw wordt grondig gerenoveerd en geschikt gemaakt als oefen- en concertlocatie met een grote muziekzaal, een foyer, kantoor en vier muziekstudio's.

Inmiddels is de verbouwing begonnen en wordt er ruimte gemaakt voor de Muziekwerf. Bijzondere materialen en elementen zijn veilig verpakt en

opgeborgen in afwachting van hun terugkeer. Zo blijft de geschiedenis leesbaar en behouden voor Rotterdam.

- 1 Paul Groenendijk, *Ontwerp, bouw en kritische ontvangst van de Doopsgezinde kerk van Rotterdam. Leven en werk van architect G.T.J. Kuiper*, 2020, p.2.
- 2 De Friese kerkhervormer Menno Siemons (1496 – 1561) was de grote inspirator van de beweging die ten grondslag lag aan de Doopsgezinde kerkgemeenschap. Volgelingen werden Mennonieten genoemd.
- 3 Tania Heimans - *Het Huis met de Leeuwen*, Amsterdam 2015 p. 333

HET BLUSSEN VAN DE BRAND OP 14 MEI 1940

EEN MUURSCILDERING VAN NICO BRONKHORST IN BLAAK 10

DOOR SIEBE THISSEN

Soms ontdek je iets bijzonders. In het voorjaar vroeg Jeroen Chabot, directeur van de Willem de Kooning Academie, of ik een kijkje wilde nemen in een archiefruimte achter zijn kamer. Daar, jarenlang verborgen aan het oog van docenten en studenten, bevindt zich een muurschildering uit 1942.

Het jaartal trok direct mijn aandacht. Mijn boek *Beelden. Stadsverfraaiing in Rotterdam sinds 1940* (uitgave 2016) bood een reconstructie van het unieke werkverschaffingsprogramma aan beeldend kunstenaars dat direct na het bombardement door de gemeente Rotterdam en het bedrijfsleven werd opgestart. Omdat kunstenaars zwaar door het Duitse bombardement waren getroffen – honderden ateliers en gehele oeuvres verdwenen immers in de vuurzee – werden ze ingeschakeld bij de wederopbouw van de stad. Ruim tweehonderd opdrachten werden in de periode 1940-1942 verstrekt. Kunstenaars maakten wandschilderingen, sculpturen, bewegwijzeringen en reclameobjecten ten behoeve van noodwinkels, noodrestaurants en andere bedrijven. Bijna al deze interventies zijn vandaag verdwenen. Het is dan ook een verrassing dat Blaak 10, waar de kunstacademie is gehuisvest, een onbekende muurschildering uit deze periode herbergt. Dankzij het gebrek aan daglicht verkeert het kunstwerk bovendien in een redelijke staat.

De muurschildering (5x2m), met olieverf op een gestucte wand geschilderd, heeft een illustratief, stripachtig karakter. De kijker is getuige van het blussen van de brand van 14 mei 1940 door het personeel van de bank Mees & Zonen, de toenmalige eigenaar van het karakteristieke gebouw. De kleurrijke voorstelling is verhalend en heeft, in tegenstelling tot veel oorlogstaferelen, een bijna luchtig karakter. De gelaagdheid van het bankper-

◀ 'Puinruimen in het gebombardeerde stadscentrum' (1940), tekening met pen en penseel (75x64 cm). Stadsarchief Rotterdam

▲ Nico Bronkhorst (links) als officier in Rhenen (1940). Foto in Sinte-Barbara. Orgaan van de Vereniging Officieren-Artillerie (1, 1983)

soneel wordt treffend tot uitdrukking gebracht: we zien een jongste bediende, een piccolo, klerken en zelfs leden van de directie. Het verhaal steunt op samenwerking en eendracht. Emmers water worden uit de Maas geschept en in een menselijke keten doorgegeven in de richting van de smeulende stad. Op de achtergrond zien we de gehavende en rokende stad rondom de Laurenskerk. Rechts onder in het kunstwerk vinden we naam van de kunstenaar: Nico Bronkhorst. De kunstenaar bracht zijn schildering destijds aan op de achterwand van de personeelskantine van de bank, maar die ruimte verdween in het geweld van latere verbouwingen in het pand. De 'ontdekking' van de muurschildering is ook een 'ontdekking' van de maker. Want de kunstenaar heeft nauwelijks sporen nagelaten in de Rotterdamse cultuurgeschiedenis.

WIE WAS NICOLAAS BRONKHORST?

Nicolaas Bronkhorst werd op 31 augustus 1913 geboren in Charlois. Het gezin Bronkhorst telde acht kinderen, waarvan er twee al op jonge leeftijd overleden. Zijn vader, Johannes, had een apotheek aan de Wolphaertsbocht en was een bekende figuur in de Charloise gemeenschap. Moeder Sara Harte was afkomstig uit een streng-christelijk milieu in het Zeeuwse Terneuzen. Johannes en Sara waren meesters in het vervaardigen van heilzame brouwsels en crèmes, waaronder de befaamde 'Bronkozalf', waarmee vermoeide en verkleumde voeten konden worden ingesmeerd. Nico hield van tekenen en

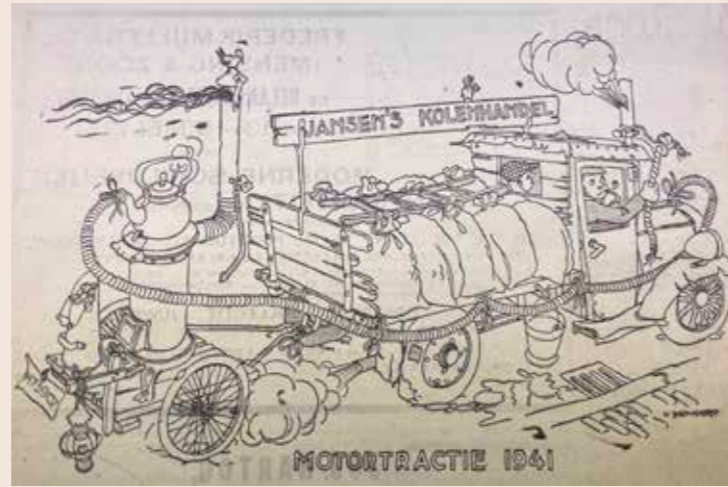

volgde avondcursussen aan de Rotterdamse academie. In 1931 haalde hij een akte handtekenen voor het lager onderwijs. Een jaar later volgde de akte voor het middelbaar onderwijs. Een loopbaan als leraar lag in het verschiets. Maar vooralsnog tekende en schilderde hij vanuit zijn geboortehuis. Hij verwierf opdrachten in het circuit waarin zijn vader vertoefde. Nico maakte schilderijen en installaties voor de Nederlandse Christelijke Radio Vereniging (NCRV), waarbij zijn vader actief betrokken was. Ook schilderde hij een stadsgezicht van Charlois, aangeboden aan de bekende arts Pieter Janse tijdens diens jubileum, en maakte portretten van notabelen, onder wie Hubertus François Montauban van Swijndregt. In 1938 werd hem een koninklijke subsidie voor jonge talentvolle kunstenaars toegekend.

Veel profijt had hij niet van die toekenning, want in het najaar van 1939 werd Nico onder de wapenen geroepen. Tijdens de mobilisatie werd hij opgeleid tot wachtmeester van Batterij ZAAL, genoemd naar de commandant van de artillerie. Nico leerde het mennen van paarden en hoe je de houwitsers moest bedienen, een stuk geschut dat bommen over een hindernis kon afvuren. Eerst verdedigde hij zijn geboortestad, maar later werd zijn batterij naar de Grebbelinie gedirigeerd. Op 11, 12 en 13 mei woedde hier de tragische slag waarbij bijna vijfhonderd Nederlandse militairen om het leven kwamen (een kwart van het aantal soldaten dat tijdens de meidagen in Nederland sneuvelde). Na de oorlog zou Nico worden gedecoreerd met de Grebbe-medaille, een onderscheiding voor hen die met gevaar voor eigen leven het vaderland hadden verdedigd.

De oorlog en het verlies van veel kameraden creëerde sterke vriendschapsbanden. Nog jarenlang bleef Nico in contact met oud-militairen. In Batterij ZAAL had hij een bijzondere plek verworven. Niet alleen als officier, ook als kunstenaar. Hij maakte schetsen van zijn kameraden, tekende de inkwartiering van zijn regiment in het buurtschap Achterberg bij Rhenen en verzorgde getekende kerst- en nieuwjaarswensen. Een 'rotogravuredruk' van de inkwartiering werd zelfs aangeboden aan koningin Wilhelmina. Ook tekende hij een sprookjeskasteel 'met een grote toren, waaruit de hoofden steken van leden van de land-, lucht- en zeemacht'. De prent werd opgenomen in een sprookjesboek van Antoon Coolen. Volgens dagbladen maakte de tekening veel indruk op prinses Irene, die het boek kreeg aangeboden op Paleis Soestdijk.

Na de slag om de Grebbeberg keerde de gedemobiliseerde Nico terug naar Rotterdam. Hier vond hij emplooi in het zojuist opgestarte kunstprogram-

▲ 'Motortractie 1941', Nieuwe Rotterdamsche Courant (1941), cartoon over de vindingrijkheid van burgers tijdens de oorlogsjaren. Archief Nico Bronkhorst, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam

▲ Nieuwjaarswensen voor de leden van Batterij ZAAL (1940). Pentekening. Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag

▶ Triptiek voor het advocatenkantoor van Nolst Trenité (1940). Archief Nico Bronkhorst, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam

▶ Muurschildering op een noodwinkel op de Coolsingel (1940). Fotoalbum Gemeentelijke Commissie voor Beeldende Kunst, Stadsarchief Rotterdam

ma. In november 1940 kreeg hij opdracht vier muurschilderingen te maken op gevels van noodwinkels op de Coolsingel. Zijn schilderijen haalden de kranten, vanwege de opvallende 'luchthartigheid' van de taferelen. In dezelfde periode vroeg het advocatenkantoor van Nolst Trenité hem een triptiek te vervaardigen. Het bombardement had het fraaie gebouw van de firma aan de Leuvehaven vernietigd en in een naargeestige steenhoop veranderd. Nadat het kantoor een nieuw onderkomen had gevonden aan de Schiedamsesingel ontstond de behoefte de recente gebeurtenissen op kunstzinnige wijze uit te laten beelden. Nico's drieluik, met de pen op wit papier getekend, omvat de proclamatie van overgave door burgemeester Oud, de ondergang van het oude pand aan de Leuvehaven en de brand in de stad. Ook werden de advocaten van het kantoor geportretteerd en kreeg de eerste proceshandeling na de ramp veel aandacht in het werk: dat was een zaak rondom het binnenschip de Trevillon. Mogelijk inspireerde dit drieluik ook de bank Mees & Zonen een artistieke weergave van een oorlogsgebeurtenis te vervaardigen. In 1942 vroeg de directie Nico het blussen van de brand van 14 mei 1940 te schilderen in de personeelskantine van Blaak 10.

Toch zou Bronkhorst geen reputatie verwerven als beeldend kunstenaar of muurschilder. Exponeren deed hij niet. Zijn grote liefde was en bleef het tekenen, vaak anekdotisch en humoristisch. Tijdens de oorlogsjaren was hij ook begonnen als cartoonist en politiek tekenaar. Voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en *Het Vaderland* maakte hij luchtige cartoons over het dagelijks leven in oorlogstijd. De meest befaamde prent die hij in deze periode maakte, is ongetwijfeld die van het Duitse bombardement op Rotterdam op 14 mei 1940. De kleurrijke tekening (75x64 cm) past in de traditie van de Belgische en Franse striptekening met haar klare lijnen en fijne details. De prent, in het bezit van het stadsarchief, werd in 1985 nog getoond in de expositie *Getekend tijdens de Tweede Wereldoorlog* in de Atlas van Stolk aan de Aelbrechtskolk.

Na de Bevrijding vertrok Nico naar Indonesië. Mogelijk speelde een conflict in de religieuze gemeenschap van Charlois een rol in zijn beslissing. Kort voor zijn dood vertelde hij een vriend hoe de dominee vanaf de kansel zijn naam had bezoedeld, hetgeen zijn moeder veel leed had berokkend. Sindsdien haatte hij de hypocrisie van de kerk. In ieder geval aanvaardde hij een betrekking in het zojuist onafhankelijk geworden Indonesië als docent tekenen aan de HBS van Semarang op Midden-Java. De HBS telde voornamelijk Indonesische en Chinese leerlingen. Kranten verhaalden over het enthousiasme waarmee meneer Bronkhorst zijn leerlingen

liet tekenen en exposities met hen organiseerde. Volgens een dagblad zou de stijl van zijn leerlingen 'ver vooruitlopen op die van Europeanen' en waren dit soort tentoonstellingen 'op Nederlandse middelbare scholen zeker niet mogelijk'. Ook werd Nico actief in het culturele leven in de stad. Als acteur trad hij op in verschillende theatervoorstellingen. In 1949 was hij een van de oprichters van De Kleine Kring, een club die door middel van kunst de contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen wilde bevorderen. En met veel passie schreef hij in het dagblad *De Locomotief* over de schilderkunst van de Javaanse kunstenaars Abdullah, Oei Tiang Oen en Hadi.

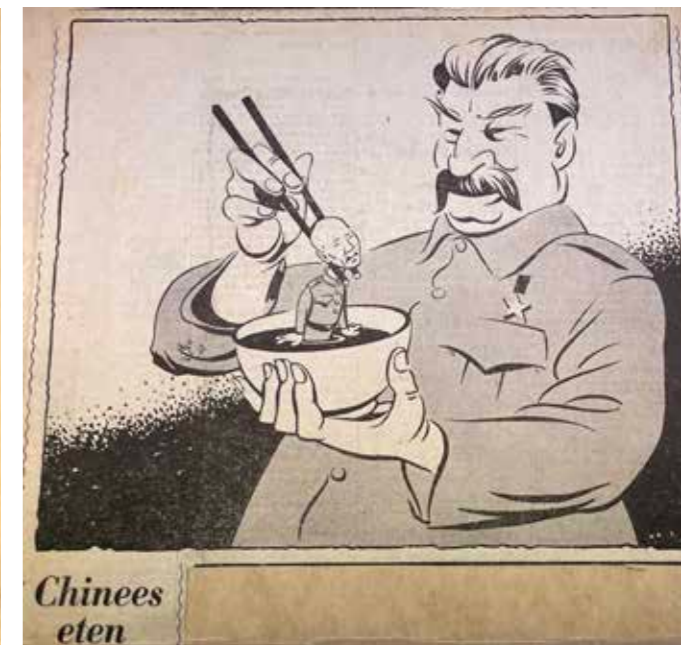
In Semarang werden ook zijn talenten als cartoonist ontdekt. Van 1951 tot 1953 was hij als politiek tekenaar verbonden aan *De Locomotief*. Dit liberale dagblad had steeds de 'ethische politiek' uitgedragen en geageerd tegen een louter economische exploitatie van Nederlands-Indië. De krant wilde bijdragen aan de emancipatie van de koloniale bevolking, zodat deze op termijn sociaal, politiek en economisch zelfstandig kon worden. In 1940 hield *De Locomotief* op te bestaan, maar maakte zeven jaar later een doorstart om het tot 1956 vol te houden. Daarmee viel het doek voor de laatste Nederlandstalige krant van Indonesië. In twee jaar tijd maakte Nico zo'n honderd politieke spotprenten. Favoriete onderwerpen waren het communisme van Stalin en Mao, politieke spanningen in het Verre Oosten, het opkomende Amerikaansisme en de consumptiecultuur, de herbewapening van Duitsland en de angst van witte westerlingen voor een Indonesische wraak. Vanwege die unieke prenten werd een – overigens bescheiden - archief

▼ **Cartoons** waarin de Amerikaanse consumptiecultuur en de angst van witte westerlingen voor Indonesische wraakacties op de hak worden genomen, *De Locomotief* (1951-1953).
 Archief Nico Bronkhorst, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam

van Nico Bronkhorst samengesteld in het Nederlands Persmuseum te Amsterdam. (Later werden haar collecties ondergebracht bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, ook in Amsterdam.)

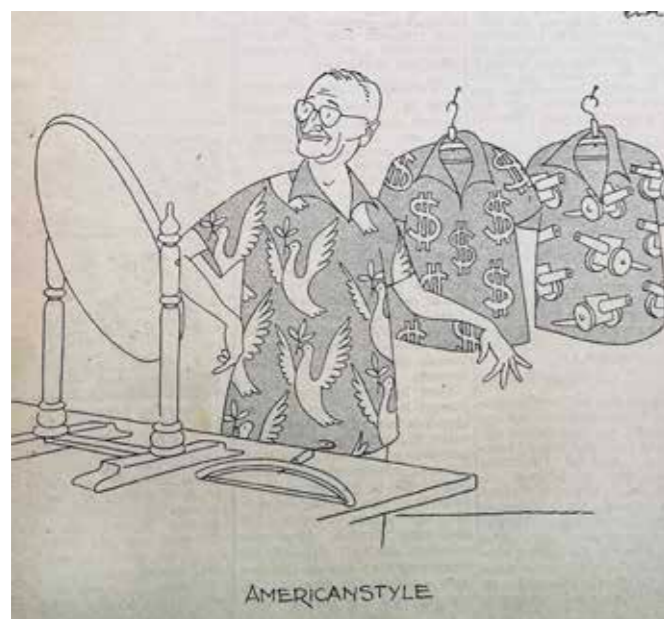
In 1953 keerde Nico terug naar Nederland. In Indonesië had hij zijn vriendin Willy Bolsius leren kennen. Willy was op Java geboren en op twintigjarige leeftijd in Londen getrouwd met jonkheer Karl Erwin Otto von Bose. Het huwelijk was geen succes en begin 1952 werd de echtscheiding aangevraagd. Een jaar later trouwde Willy met de Rotterdamse kunstenaar. Nico vond eerst werk als tekendocent en Tilburg en Amsterdam. In 1959 werd hij benoemd tot lector anatomisch tekenen aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in de hoofdstad. Slechts een keer toonde hij werk aan het Rotterdamse publiek. Dat was tijdens de Nationale Energie Manifestatie 1955 ofwel E55. Tekeningen van zijn hand werden getoond in het paviljoen van de staalindustrie. Over zijn vrije werken is weinig bekend. De prentenverzameling van Museum Boijmans Van Beuningen heeft één werk in haar bezit: een getekend portret van de Rotterdamse kunstenaar Henk Bruintjens. Ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort heeft een werk in haar collectie, het portret van Montabaun van Swijndregt uit 1935.

Nico Bronkhorst, tekenaar van Zuid - maar onbekend in Rotterdam, was een bekende figuur in kringen van de Amsterdamse Rijksacademie. Op 29 oktober 1973 overleed hij te Amsterdam, zestig jaar oud. Gelukkig hebben we zijn muurschildering in Blaak 10 nog.

◀ Nico Bronkhorst (rechts) en NCRV-directeur Abraham van der Deure in de NCRV Omroepgids (1937) tijdens de aanbidding van een schilderij aan het NCRV-bestuur.

◀ Cartoons waarin het gevaar van de Duitse herbewapening en het communisme van Stalin worden verbeeld, *De Locomotief* (1951-1953).
 Archief Nico Bronkhorst, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam

Archieven en bronnen

Rijkscollectie - Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort, Collectie Oude Kunst. Nico Bronkhorst, *Portret van H.F. Montabaun van Swijndregt* (1935).
 Prentenverzameling Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam. Doos: Henk Bruintjens. Nico Bronkhorst, *Portret van Henk Bruintjens* (ongedateerd).
 Atlas van Stolk, drie prenten/cartoons van Nico Bronkhorst, Bibliotheek Rotterdam.
 Archief Nico Bronkhorst 1931-1951, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) Amsterdam, tientallen cartoons van Nico Bronkhorst.
 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Ministerie van Defensie, Den Haag. Drie prenten van Nico Bronkhorst. Stadsarchief Rotterdam, Collectie oorlogskranten (6020), deel 3: Bommen op Rotterdam. Prent Nico Bronkhorst, *Kleurendruk van het verwoeste Rotterdam*.
 Stadsarchief Rotterdam, Archief Gemeentelijke Commissie voor Beeldende Kunst (4322), bevat de opdracht aan Nico Bronkhorst ten behoeve van vier wandschilderingen op noodwinkels op de Coolsingel (1940). Archief is onderdeel

van het Archief Plaatselijke Werken/Dienst Gemeentewerken (294.01).
 Stadsarchief Amsterdam, Archief Rijksacademie van Beeldende Kunsten 1879-1997 (90).
 Alfabetische lijst van lectoren en docenten 1870-1980. Nico Bronkhorst: leeropdracht anatomie (90/1.3.3.)
 NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, Amsterdam. Nico Bronkhorst, *Kaart van Midden-Java, Indonesië* (1947), schaal: 1:250.000. Archiefnummer 367.
 A.S. Nolst Trenité, 'Een triptiek over de meidagen 1940', *Rotterdams Jaarboekje 1975* (Rotterdam: Stadsarchief 1976).
 P. Ratsma (red.), *Rotterdam getekend. Topografische tekeningen uit de atlas van het Gemeentearchief* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1979).
 H.H. van Joolen, 'Een hommage aan de oud-artillerist, kunstschilder en tekenaar Nico Bronkhorst', *Sinte-Barbara. Orgaan van de Vereniging Officieren-Artillerie* (1, 1983).
 Siebe Thissen, *Mooi van ver. Muurschilderingen in Rotterdam* (Rotterdam: Trichis Publishing, 2007).
 Siebe Thissen, *Beelden. Stadsverfraaiing in Rotterdam sinds 1940* (Rotterdam/Prinsenbeek: Jap Sam Books, 2016).

DOOR JAN VAN DEN NOORT

STOFWOLKEN IN DE GAFFELSTRAAT

In het programma *Betaalbaar wonen*, dat gepubliceerd is in mei 2022, vatte minister De Jonge (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) zijn bedoelingen kort en bondig samen. Hij wil zorgen dat mensen hun woonlasten beter kunnen dragen en dat ze toegang hebben tot een kwalitatief goede woning. Maar hoe pak je dat aan? Een halve eeuw geleden stond Aktiegroep Het Oude Westen voor een vergelijkbare opgave. De Aktiegroep zag het licht in 1970 en heeft dus inmiddels zowel Abraham als Sara gezien. Al die jaren heeft de aktiegroep zich sterk gemaakt voor betaalbaar wonen, dat wil zeggen, het renoveren van huizen, het slopen van krotten en in de open gaten die daardoor ontstaan nieuw huizen bouwen. Van het begin af aan was de eis echter niet alleen betaalbaar wonen, maar ook bouwen voor de buurt.

▲ Tekening
Gerard Goosen
(Buurtkrant
Oude Westen,
november 2010).

SLOPEN DIE KROTTEN

De huizen in Het Oude Westen waren voor het overgrote deel gebouwd in de negentiende eeuw en ze zouden allang gesloopt zijn, ware het niet dat het gemeentebestuur niet wist hoe het al die mensen moest herhuisvesten. Door de Tweede Wereldoorlog was de druk nog verder opgevoerd. De slachtoffers die door het bombardement hun woning verloren, vonden in de wijken rond het centrum onderdak.

In de naoorlogse jaren werden veel nieuwe woningen gebouwd, vooral in nieuwbouwwijken, maar de woningnood nam niet echt af. In 1969 vond het gemeentebestuur dat het niet langer kon wachten met slopen en lanceerde de Saneringsnota waarin het voornemen werd geuit om voor het einde van de eeuw 33.000 krotten te slopen.

ER MOET OP ZO KORT MOGELIJKE TERMIJN
GESTART WORDEN MET EEN
PROEFWONING!

EIS!

Dat moet om de bewoners van het Oude Westen te tonen, hoe een verbouwd huis eruit kan zien. Hierna zullen ze dan kunnen beslissen of zij ook zo hun huis verbouwd willen hebben, of misschien iets anders. Meer dan een jaar geleden (in februari 1972) heeft de gemeente een proefblok aangewezen, waar met woon- en wijkverbetering gestart kon worden. Dat was ook zoh overwinning van de aktiegroep, waar door de gemeente nog niets aan gedaan is. We zullen de gemeente moeten dwingen, naar de bewoners van het Oude Westen te luisteren, Sterker nog: De gemeente is verplicht de eisen van de bevolking in daden om te zetten. Dat is pas wat wij inspraak noemen, en daar is het gemeentebestuur ook voor gekozen! De gemeente zal zich aan onze eisen moeten houden, en daaraan gaan werken. Maar dit gaat blijkbaar niet vanzelf. Nogmaals, we zullen ons moeten organiseren en we hebben nog een hard gevecht voor de boeg!!

DOUCHE
VAN HET TYPE
"OUDE WESTEN"

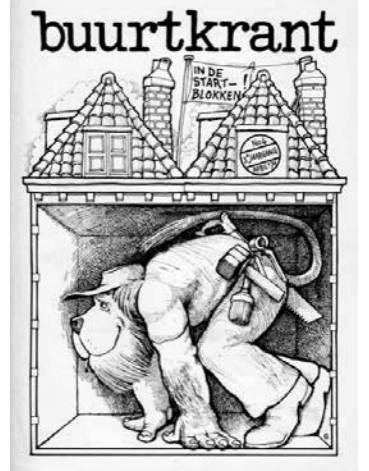

HUURVERHOOGING WEIGEREN!
Eén manier om zowel gemeente als huisbazen onder druk te zetten, is het massaal weigeren van de huurverhoging. Volgens de letter van de wet kun je huurverhoging alleen maar weigeren als er aan je eigen woning iets ontbreekt. Maar moeten wij huurverhoging betalen, om te mogen wonen in een wijk die aan het verkrotten en verpauperen is? Het gaat niet alleen om uw EIGEN DAK. Al repareert uw huisbaas nu nog zo snel, het gaat ook om de andere huisbazen. En de andere buurtbewoners. We moeten strijden voor een leefbare wijk, en niet voor ons eigen kleine huisje. Daarom is het zo belangrijk: weiger de huurverhoging! Gevaar voor huissluiting bestaat niet, en de aktiegroep steunt u volledig als er moeilijkheden mochten komen. Binnenkort hoort u hier meer van.

'REKONSTRUKTIEPLAN' OUDE WESTEN

Onder architecten was veel begrip voor de noodzaak om te saneren, maar het moest wel stapsgewijs gebeuren 'zodat de bewoners geleidelijk vertrouwd gemaakt kunnen worden met een nieuwe en betere wijze van stedelijk wonen en leven.' Enkele architecten, onder wie architect Pietro Hammel, gingen nog een stap verder: 'Onze generatie heeft het recht niet, het in eeuwen gegroeide teniet te doen door rigourens te slopen.' Als naast sloop/nieuwbouw veel woningen hersteld werden (gerenoveerd), zou het merendeel van de bevolking in de wijk kunnen blijven wonen. Hammel werkte dat idee verder uit in zijn 'Rekonstruktieplan' Het Oude Westen (1969).

Wellicht droeg de naoorlogse geboortegolf ertoe bij dat die boodschap vooral onder jongeren veel weerklank vond. Een jaar later werd de Aktiegroep Het Oude Westen opgericht met als hoofddoel de realisatie van Het Rekonstruktieplan. Bij nieuwbouw hadden mensen wel een idee, maar wat renovatie inhield was toen nog geen gemeengoed. Om voldoende draagvlak onder de bevolking te krijgen, maakte de Aktiegroep zich sterk voor het opknappen van een proefwoning in de Van Speykstraat. Op die manier konden de bewoners zien wat de bedoeling was. Het gemeentebestuur zegde zijn medewerking toe, maar het gemeentelijke apparaat was niet vooruit te branden en het resultaat liet lang op zich wachten.

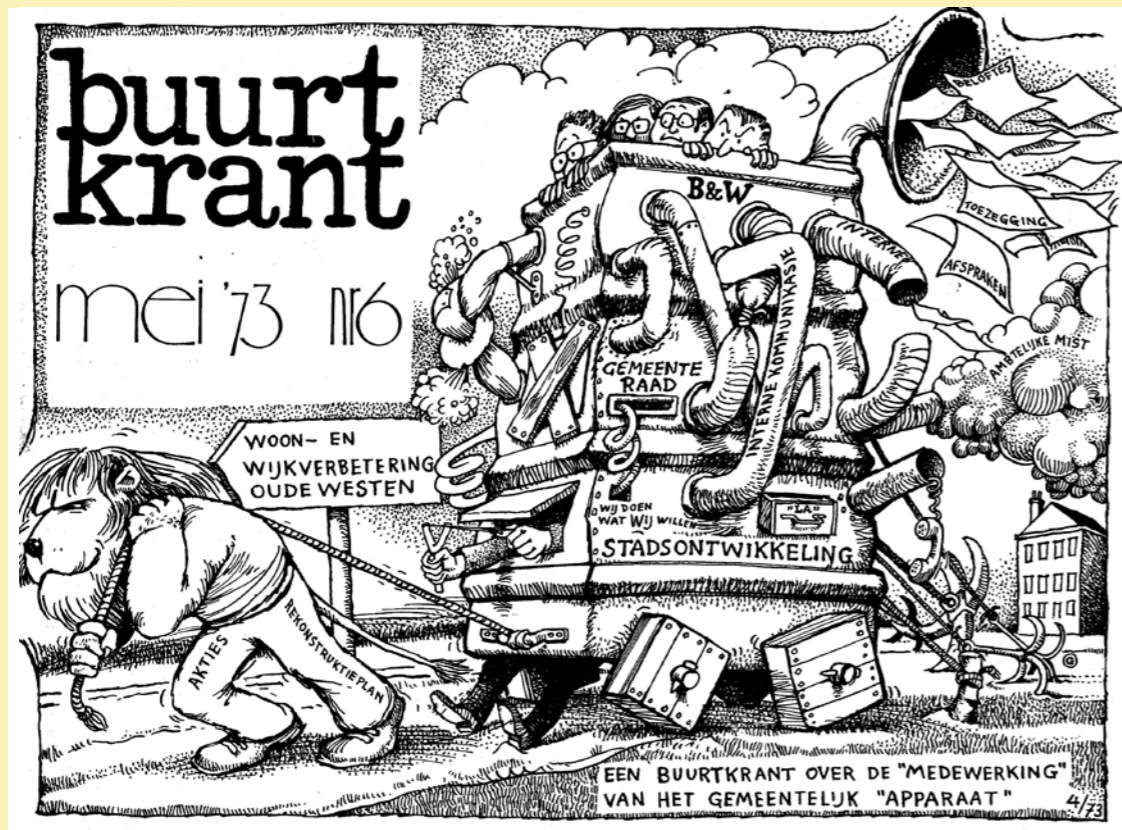

'Onze generatie heeft het recht niet, het in eeuwen gegroeide teniet te doen door rigourens te slopen.'

◀ Tekening
Gerard Goosen
(Buurtkrant
Oude Westen,
maart 1973).

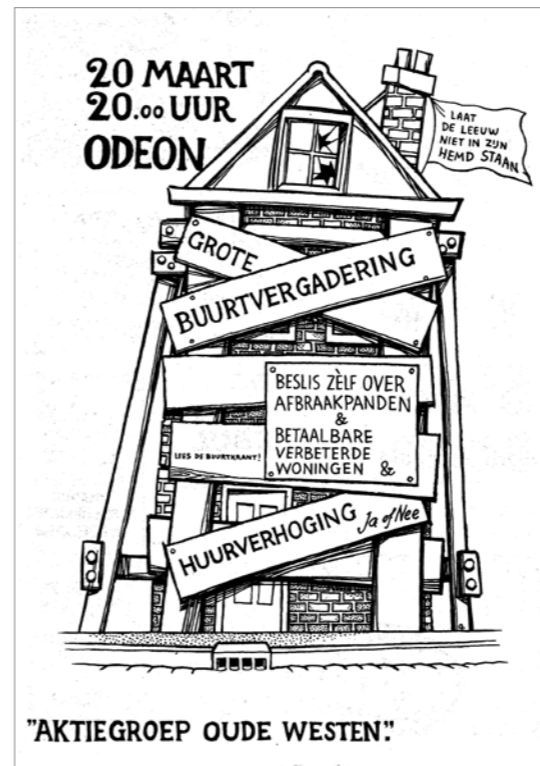
▲ Tekening
Gerard Goosen
(Buurtkrant
Oude Westen,
april 1976).

➤ Medewerking gemeentelijk apparaat
Tekening Gerard Goosen (Buurtkrant Oude Westen, mei 1973).

▼ Buurtwinkel Aktiegroep Het Oude Westen, 1973 (fotograaf NB.).

SCHOORSTENEN DOOR HET DAK, WC-POTTEN DOOR HET RAAM

Veel krotten waren al dichtgetimmerd maar het zag er niet naar uit dat die snel plaats zouden maken voor nieuwbouw. Op de hoek van Gaffelstraat en Gaffeldwarsstraat stond de Buurtwinkel van de Aktiegroep en tegenover de Buurtwinkel, op Gaffelstraat 61-65, stonden drie panden op instorten. Regelmatig viel een steen uit de gevel en de kans op brandstichting was reëel. De gemeente had er al een hek omheen gezet, maar voor spelende kinderen was dat niet echt een barrière. Bezorgde ouders kwamen met hun klachten naar de Buurtwinkel en de Aktiegroep legde de klachten neer bij de gemeente, maar er gebeurde niets. In 1973 besloot de Aktiegroep tot een demonstratieve sloopactie van de krotten in de Gaffelstraat. Door publiciteit te genereren zou het gemeentebestuur de boodschap misschien wel serieus nemen.

De sloopactie werd ruim tevoren aangekondigd en onder grote belangstelling gingen donderdagavond 28 maart 1973 de eerste schoorstenen door het dak, enkele wc-potten, deuren en vensters uit het raam, met stofwolken in de Gaffelstraat tot gevolg.

WAT DOET DE POLITIE?

De politie onderhield een goede relatie met de Aktiegroep via de wijkagenten Karelsen en Bremer. Tot behoud van die goede relatie vond de politie-

◀ Tekening Gerard Goosen (Buurtkrant Oude Westen, maart 1973).

⤴ Confrontaties in de straat en op het dak (fotograaf NB, Rotterdamsch Nieuwsblad 29-3-1973).

⤴ Op het hoogtepunt van de spanning greep wijkbewoner Tante Gré een agent en maakte

een dansje (fotograaf NB, Het Vrije Volk, 30-3-1973).

leiding het beter om hen die dag elders aan het werk te zetten. De politie was niettemin in groten getale aanwezig. Tijdens de sloop trad de politie niet op, maar na afloop werd een poging gedaan om de slopers te arresteren. Daar staken de samengestroomde buurtbewoners een stokje voor en toen een van de politiewagens omgekieperd dreigde te worden besloot de politie om geen aanhoudingen te verrichten. Om de opgeklopte spanning wat te verminderen nam buurtbewoner 'Tante Gré' een van de agenten in de arm en dwong hem om een dansje met haar te doen.

De slopers werden niet opgepakt, maar een van de Aktiegroepleden die met een megafoon het winkelende publiek op de West-Kruiskade opriep om naar de sloopactie te komen, werd wel gearresteerd. Een delegatie van de Aktiegroep spoedde zich naar het bureau en naar verluidt vonden daar nog enige schermutselingen plaats, maar na twee uur werd de arrestant vrijgelaten.

Het gemeentebestuur kwam de slopers enigszins tegemoet door de dakpannen van de slooppanden af te halen, maar dat leverde niet het gewenste resultaat. De sloopploeg ging nog vele avonden aan de slag. De Aktiegroep overwoog zelfs om burgemeester Thomassen een rekening te sturen voor de werkzaamheden van de sloopploeg.

HART VAN THOMASSEN

Thomassen was wel vaker kop van Jut. Na twee geslaagde sloopavonden moest de Aktiegroep uit een ander vaatje tappen om de toegestroomde buurtbewoners en de pers geïnteresseerd te houden. Dat lukte wonderwel. Burgemeester Thomassen had ooit gezegd dat zijn hart in Het Oude Westen

lag. Op de derde sloopdag liet de Aktiegroep weten dat ze het hart van Thomassen gevonden hadden. Ten bewijze daarvan werd een koeienhart getoond dat door de verzamelde fotografen dankbaar werd vastgelegd op de gevoelige plaat, waarna enkele straathonden zich aan het hart tegoed deden. Het weer hielp ook een handje mee. Op de hoek van de West-Kruiskade en de Sint-Mariastraat stond de Josephkerk. Door een opgestoken storm was daar een 80 kilo zware steen losgekomen en naar beneden gestort. Onder het zingen van het speciaal daarvoor geschreven lied 'de Josephkei' en het bekende 'Wij gaan Thomassen Jonassen' bracht de Aktiegroep de kei naar het Stadhuis. Daar aangekomen werd burgemeester Thomassen gezocht om hem de kei te overhandigen. De burgervader, was kort tevoren nog gesignaleerd met buitenlandse gasten, maar op het moment suprême was hij in geen velden of wegen te bekennen. Ook zonder Thomassen was de publiciteit weer in orde.

← Burgemeester Thomassen had zijn hart verloren in Het Oude Westen. Aktiegroep Het Oude Westen vond het terug (fotograaf NB, Vrije Volk 2-4-1973).

→ Bewoners uit Het Oude Westen bezorgen de Josephkei bij het Stadhuis, 1973 (fotograaf NB).

De strijd om de stadsvernieuwing was nog maar net begonnen en zou nog zeker twee decennia duren.

GEWONNEN

Op 9 april bezochten drie agenten de Buurtwinkel met de boodschap 'Als de sloopacties niet stoppen grijpt de politie in.' Toen duidelijk werd dat dreigementen geen indruk maakten, kwamen de drie even later terug met commissaris Methorst en de verheugende mededeling dat in overleg met loco-burgemeester Jettinghof was besloten om de panden te slopen. Op de gevels van de slooppanden werd de tekst gekalkt: "Wij hebben gewonnen, april gaat de gemeente slopen." Dat was wel wat voorbarig. De strijd om de stadsvernieuwing was immers nog maar net begonnen en zou nog zeker twee decennia duren. Door de sloop van de krotten in de Gaffelstraat werd wel duidelijk dat de bewoners daarbij een actieve rol zouden spelen.

De politie heft waarschuwend de vinger op naar het de, slopers zonder lawe gang gaan

↑ Politie dreigde wel maar greep niet in (fotograaf NB, Rotterdamsch Nieuwsblad 29-3-1973, Vrije Volk 9-4 en 10-4-1973).

↑ Foto Vrije Volk 9 april 1973 (fotograaf NB).

DONDERDAG 15 JUNI

ALGEMENE LEDENVERGADERING

Op donderdag 15 juni vindt voorafgaand aan het Roterodamum Café de Algemene Ledenvergadering van Roterodamum plaats.

Locatie: Het Witte Paard, Groenezoom 245, 3075 GD Rotterdam

ALV: Inloop vanaf 15.30 uur

Opening: 16.00 uur

Roterodamum Café: start 17.00 uur

Borrel 17.45, einde 19.00 uur

Agenda voor de ALV

- Vaststelling agenda
- Vaststelling notulen Algemene Ledenvergadering 16 juni 2022
- Ingekomen stukken/mededelingen
- Jaarverslag secretaris over 2022
- Jaarstukken
- Financieel verslag penningmeester over 2022
- Verslag kascommissie over de jaarstukken 2022
- Contributie
- Goedkeuring jaarrekening 2022 en begroting 2023/2024
- Benoeming kascommissie voor het boekjaar 2023
- Benoeming penningmeester
- Bijenkorfsteen
- Rondvraag
- Sluiting

Meer informatie en stukken op roterodamum.nl

DONDERDAG 15 JUNI

ROTODAMUM CAFÉ

Na de Algemene Ledenvergadering van Roterodamum geeft Han Timmer een lezing over het Rotterdamse architectenbureau De Roos & Overijnder: over bouwen voor havenbaronnen en arbeiders.

Lezing 17.00 uur – 17.45 uur

Drankje na afloop, einde 19.00 uur

Aanmelden kan vanaf eind mei.

Het Rotterdamse architectenbureau van **Herman de Roos** (1875-1942) en **Willem Overijnder** (1875-1941) gold in de eerste helft van de twintigste eeuw als een van de bekendste en grootste van de stad. Na de oprichting van het bureau in 1895 timmerden ze aan de weg met herenhuizen in de modieuze neorenaissancestijl en gezondheidskolonies.

Ze bouwden representatieve kantoorgebouwen voor havenbaronnen, herenhuizen voor gegoede burgers, tuindorpen voor arbeiders en schoolgebouwen voor de jeugd. In Rotterdam staat nog steeds een aantal beeldbepalende gebouwen van hun hand, waaronder verschillende beschermde monumenten. Daarnaast bouwde het bureau in Rotterdam enkele scholen, het Sportfondsenbad en het iconische 'Kasteel', het stadion van voetbalclub Sparta. Als bekende Rotterdamse architecten werden ze uitgenodigd voor de prestigieuze prijsvragen voor het stadhuis, de beurs en de Bijenkorf. Hun landelijke betekenis ligt in hun bijdrage aan de volkswoningbouw.

Han Timmer heeft een boek geschreven over het architectenbureau waarin voor het eerst een uitgebreid overzicht van hun oeuvre en een beknopte schets van hun leven wordt gegeven. Timmer studeerde in 1988 af aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij deed architectuurhistorisch onderzoek aan het Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch

Instituut in Florence. Zijn onderzoek richt zich met name op de negentiende en twintigste eeuw. Hij schreef artikelen over verscheidene architecten en publiceerde eerder een monografie over Henri Evers in de BONAS-reeks.

KONINKLIJKE ONDERSCHIEDING VOOR ROTTERDAMS FAMILIEBEDRIJF

Koning Willem-Alexander heeft het Recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de toevoeging 'Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier' toegekend aan het Rotterdamse familiebedrijf B.V. Konfectiefabriek en Groothandel in Textiel v/h P.J. van den Broek. Commissaris van de Koning Jaap Smit reikte de onderscheiding maandag 15 mei uit aan directeur Maurits Hendriks. Rotterdam telt nu elf bedrijven die dit predicaat toegekend hebben gekregen.

Het familiebedrijf is al sinds 1922 actief. Eerst als eenmanszaak van oprichter Piet van den Broek, later als een besloten vennootschap geleid door achtereenvolgens zijn schoonzoon, kleinzoon en achterkleinzoon.

VOORORLOGS

In 1909 vestigt Piet van den Broek zich in Rotterdam. Hij gaat aan de slag bij een confectiefabrikant en richt in 1922 een eigen confectiefabriek op. Het assortiment bestaat uit lingerie, nachtkleding en werk-kleding.

De onderneming groeit gestaag tot eind jaren dertig. Textiel gaat dan op de bon vanwege een groeiend tekort aan grondstoffen en de oorlogsdreiging uit Nazi-Duitsland. Tijdens het bombardement van Rotterdam worden ook nog eens de bedrijfspanden en het inventaris compleet vernietigd.

JUNI

ROTTERDAM ARCHITECTUUR MAAND

Van 1 tot en met 30 juni strijkt het grootste architectuurfestival van Nederland neer op de zuidoever van de Maas met een drijvend festivalhart in de Maashaven. Het thema is dit jaar de Natte Stad. In de gelijknamige buitententoonstelling die je ziet langs de route in het festivalhart, kun je duiken in de wereld van regentonnen, Afrikaanse watersteden, de wateratlas, zwembadboten, de stem van het water en drijvende boerderijen. Kijk voor alle informatie op rotterdamarchitectuurmaand.nl

WEDEROPBOUW

Ondanks de zware verliezen gaat het bedrijf door. Na de oorlog vestigt Van den Broek zich in 1951 in het nieuwe Groothandelsgebouw. De kleding wordt niet langer in eigen huis gemaakt, maar ingekocht en doorverkocht. Het assortiment is flink uitgebreid: van spijkerbroeken en overhemden tot jassen en overalls voor kinderen.

◀ VLNR Maurits Hendriks (4de generatie) Roeland Hendriks (3de generatie) Jaap Smit (commissaris van de Koning). foto Mascha Gutlich

ONTWIKKELINGEN

Als Piet overlijdt, neemt schoonzoon Theo Hendriks het stokje over. Ruim tien jaar later wordt hij opgevolgd door zijn zoon Roeland. Die zorgt voor een frisse wind. Zo besluit hij in de jaren tachtig dat het bedrijf zich uitsluitend zal richten op babykleding. Onder merknaam *Feetje* wordt een eigen collectie op de markt gebracht. Het is zo'n succes dat het bedrijf anno

2023 drie labels heeft: *Feetje* voor baby's, *Sturdy* voor jongens tot maat 140 en *Jubel* voor meisjes tot maat 140. De huidige directeur Maurits Hendriks, achterkleinzoon van Piet, ziet de toekomst van het familiebedrijf dan ook rooskleurig in: 'Alle beslissingen die ik neem, zijn op de lange termijn gericht. Als het aan mij ligt, halen we de 125 jaar ook.'

PREDICAAT HOFLEVERANCIER

Het predicaat Hofleverancier kan toegekend worden aan kleine en middelgrote ondernemingen die een vooruitaanstaande plaats innemen in hun regio. Daarnaast moeten zij minimaal honderd jaar bestaan. Ook dienen de bestuurders van het bedrijf van onbesproken gedrag te zijn net als de onderneming zelf. Tot slot dient de ontstaansgeschiedenis van het bedrijf duidelijk te zijn.

WIE GOED OM ZICH HEEN KIJKT TIJDENS EEN WANDELING OF FIETSTOCHT DOOR DE STAD KAN VERRAST WORDEN DOOR KUNST, ZOMAAR ERGENS OP EEN MUUR. MUURSCILDERINGEN ZIJN VAN ALLE TIJDEN EN ROTTERDAM HEEFT EEN RIJKE GESCHIEDENIS OP DIT GEBIED. VAN KAREL APPEL TOT JONGE STREET ART ARTIST. OVERAL IN DE STAD KRIJGEN OF GRIJPEN KUNSTENAARS DE KANS OM SAAIE PLEKKEN TE VERRIJKEN. DE APP **ROTTERDAM ROUTES** (RUIM DERTIG WANDEL- EN FIETSRoutes ROND ALLERLEI THEMA'S) BEVAT TWEE STREET ART ROUTES VAN 7 KM. DOWNLOAD DE APP GRATIS EN ONTDEK KUNST OP DE MEEST VERRASSEnde PLEKJES IN ROTTERDAM.

KRONIEK NO 36 • JUNI 2023

SPEER PUNT

